



## Inhoud:

- Cholera in Abcoude en Baambrugge in de 19e eeuw.
- Laat ons met rust, het gaat toch goed?
- Het kunstwerk van ....

De Angstelkroniek is een uitgave van de Historische Kring Abcoude - Baambrugge en verschijnt drie maal per jaar.

### Contributie:

lidmaatschap € 15,- per jaar  
Losse nummers: € 5,-  
RABOBank 3005.52.939  
ISSN: 1569-6146  
ANBI nr 59 189

### Redactie:

H. Hoogenhout  
Toertocht 15  
1396 LG Baambrugge  
[harhoog@hetnet.nl](mailto:harhoog@hetnet.nl)  
tel. 0294 - 29 19 75

Rein Rossing  
Zand en Jaagpad 13  
1391 JA Baambrugge  
tel. 0294 - 29 02 44  
[ekkerrossing@xs4all.nl](mailto:ekkerrossing@xs4all.nl)

### Redaktiesecretariaat en eindredactie

W.W. Timmer  
Achter de Kerken 40  
1391 LP Abcoude  
tel. 0294 - 28 4446  
[Wtimmer1@cs.com](mailto:Wtimmer1@cs.com)

Website: <http://historischekringabcoude-baambrugge.nl/>

## Van de redactie

Het produceren van een blad als dit kost iedere keer weer bloed zweet en tranen. En waarom doe je dat als schrijver en redactie? Je vindt het belangrijk dat het resultaat van je onderzoek in bredere kring bekend wordt. Je hebt aardigheid in het schrijven en wilt wat vastleggen over je omgeving of ervaringen. Hopelijk noodt dat ook anderen uit de pen ter hand te nemen. Kopij blijft altijd welkom en zelfs meer dan dat.

Een ander motief is dat je weet dat je gelezen wordt en soms ook opmerkingen of commentaar ontvangt. Zo vond er in de Angstelkroniek 35, p. 485, in het artikel Het gemeente- en polderhuis te Abcoude Dl 2 een huisnummervisseling plaats. Dhr. Wim de Lange wees ons erop dat hij in het huis nr. 2 is geboren. Schilder Geijssel en professor Köbben woonden in het huis waar nummer 3 bij de huisdeur stond.

Wij voelen ons gelukkig dat wij drie sterk verschillende onderwerpen in dit nummer kunnen aanbieden. Mevr. Marijke Carasso gaat verder met de serie *Het kunstwerk van...*. Dhr. Joop Frankenhuisen, bekende publicist uit de Proosdijkoerier, zond een stuk in over de gemeentelijke herindelingen in onze regio. En onze eindredacteur produceerde een verhaal over de meest afschuwelijke ziekte uit de 19<sup>e</sup> eeuw in onze dorpen. Vooral voor genealogen bevat dit artikel interessant materiaal.

De Historische Kring mocht uit handen van mevr. Ineke Wustenhoff een aantal waardevolle historische zaken, zoals bekers,

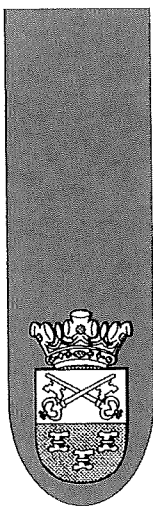
*Krijg de klere!*



*Het kunstwerk van ....*



## In dit nummer:



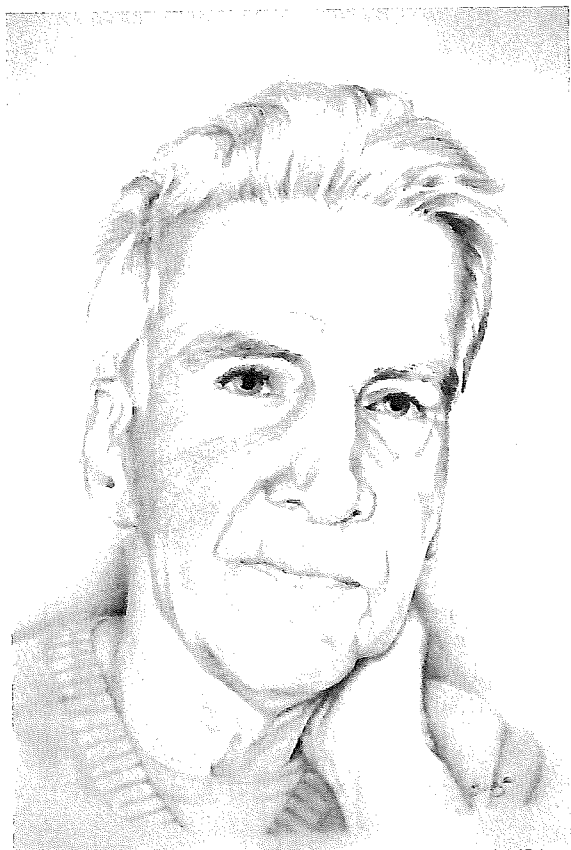
afbeeldingen en geschriften, ontvangen. Verder ontvingen wij nog documentatiemateriaal van dhr. Theo Visser en mevr. Stijnje Boerdam.

Tenslotte nog een oproep. Zoals de meesten van u gezien zullen hebben, beschikt onze Kring over een website. Het bijhouden van deze site is een moeizame zaak vanwege de techniek die eraan vastzit. Wie van onze leden is behoorlijk thuis op dit gebied en kan onze eindredacteur en voorzitter daarbij helpen om tot een goedlopende en ogende site komen?

## In Memoriam Han Wustenhoff

1932 – 2011

Op 12 februari van dit jaar overleed Han Wustenhoff, onze oudvoorzitter en erelid van onze Kring. Dit had uiteraard al in ons juli-nummer moeten worden vermeld, een gevoelige omissie. Onze Han, zoals de meeste leden hem gekend hebben, was vanaf de oprichting in 1984 lid van het dagelijks bestuur. Eerst als penningmeester en van 1991-1998 was hij voorzitter. In die laatste hoedanigheid volgde hij de eerste voorzitter, Norbert Loeb, op. Zoals velen van ons was Han geen geboren Abcoudenaar maar verloor hij hier wel zijn hart, aan zijn woonplaats. In 1961 vestigde hij zich met familie in de Dr Koomansstraat, toen een zojuist gebouwde wijk.



In zijn werkzame leven had hij zijn sporen verdiend als financieel directeur en hoofd personeelszaken bij Rank Xerox en bij Neratoom in Vlissingen. Een bescheiden man, die zijn professionele vaardigheden ten dienste stelde van de Historische Kring en zijn tweede liefde: tinnen voorwerpen. Hij was mede-oprichter van de Nederlandse Tin Vereniging. Samen met Jan van Beuningen werkte hij aan het boek "Heilig en Profaan", over opgegraven heilige en profane tinnen pelgrims-insignes. Het was dus niet zo verwonderlijk dat hij in november 1992 voor ons de lezing "Hoe herken ik antiek tin" organiseerde. De inleider was Jan Beekhuizen, later één van de bekende experts in het TV-programma Tussen Kunst en Kitsch. In Engeland verzorgde hij lezingen tijdens de jaarlijkse bijeenkomsten van de Engelse Tin Vereniging. Zoals gezegd was Han bescheiden en introvert. Maar wel immer aanwezig en altijd bereid de handen uit de mouwen te steken. De laatste jaren verliepen zoals niemand dat zou wensen. Zijn ooit zo heldere verstand liet het afweten en opname in Maria-Oord in Vinkeveen was onvermijdelijk. Wij zullen hem gedenken als een stabiele voorzitter die voor continuïteit in onze kring heeft zorggedragen.

# Krijg de klere!

## Cholera in Abcoude en Baambrugge in de 19<sup>e</sup> eeuw

Deze klere verwensing hoort men zo af en toe nog wel. De gebruiker realiseert zich doorgaans niet dat hij dan verwijst naar één van de meest dodelijke epidemische ziekten uit het verleden. Namelijk de Cholera.

Onze dorpen werden de afgelopen eeuwen vaak getroffen door besmettelijke ziekten zoals pest en pokken. De meeste zijn niet gedocumenteerd. Toch hebben wij van één zo'n ramp wat meer weten te vinden. In 1866 werden Abcoude en Baambrugge getroffen door een cholera-epidemie.

### Wat is cholera?

Cholera is een zogenoemde parasitaire infectieziekte die veroorzaakt wordt door de komvormige bacil *Bacillus Cholerae*. Deze bacil ontsnapt aan het menselijk lichaam via de ontlasting. Door voedselcontacten of via water kan de bacil een ander lichaam besmetten.

Een enorm vochtverlies en een niet te stuiten diarree, gepaard met een voortdurend braken waren niet mis te verstane verschijnselen. De huid werd zeer droog en zwart. Omhoog getrokken huidplooiën zakten niet meer terug tot een gladde huid. Het gezicht kreeg een cholerische uitdrukking en de stem veranderde onaangenaam. Het geheel werd na verloop van tijd gevolgd door spierkrampen en eindigde met de dood.

De ziekte riep veel emoties op. Het kon gebeuren dat kerngezonde mensen binnen enkele uren niet meer tot de levenden behoorden. De symptomen van de ziekte waren dan ook allerellendigst.

### Oorsprong en bestrijding van de ziekte

De ziekte is afkomstig uit de Ganges delta in India. Voor het eerst werd ze in Europa geconstateerd in Moskou in 1830. Het begin van de eerste choleraepidemie in Nederland werd vastgesteld op 25 juni 1832 toen enkele Scheveningse vissers met deze ziekte aan land kwamen.

Cholera was tot 1883 een ongrijpbare ziekte. In het laatst genoemde jaar ontdekte Koch de chole-



*Een 19e-eeuws tijdsbeeld*

rabacil hetgeen aanleiding was tot het nemen van effectieve maatregelen. In de voorgaande periode was langzamerhand het besef doorgedrongen dat de ziekte iets te maken moest hebben met slechte hygiënische omstandigheden. Toch bleven er bij de medici twee theoriën in zwang. De aanhangers van de miasma theorie gingen er vanuit dat slechte lucht het voertuig was van de besmetting. De andere school zocht het meer in de contagiëuze richting: besmetting die ontstaat door aanraking van besmette substanties.

De "Hygienisten", een groep vooruitstrevende Nederlandse geneeskundigen hadden midden 19<sup>e</sup> eeuw via statistieken kunnen aantonen dat de ziekte vooral toesloeg in drukbevolkte stadscentra.

Het viel op dat er in het oosten van het land aanzienlijk minder slachtoffers vielen. Men kwam tot de conclusie dat het drinkwater weleens een belangrijke rol kon spelen. Op de zandgronden in het oosten van het land werd het drinkwater veelal uit waterputten gehaald. Het grondwater in die putten was door de filtering van het zand gereinigd van rottend organisch materiaal. In het westen van het land waren dergelijke drinkwaterputten niet gebruikelijk omdat de veenachtige grond meestal voor troebel en stinkend water zorgde.

In 1854 zag de Italiaan Filippo Pacini voor het eerst een cholera-bacterie onder de microscoop. In dat zelfde jaar ontdekte de arts John Snow via onderzoek in Londen dat er een verband was tussen de verspreiding van de cholera en onzuiver drinkwater.

De ontdekking van de Italiaan bleef tientallen jaren ondergesneeuwd. De cholera-bacil werd eerst in 1883 herontdekt door de Duitser Robert Koch. Hoewel ook hij nog een taaie strijd tegen de miasmatische theorie moest voeren werd steeds meer duidelijk dat de cholera niet door besmetting via de lucht, maar door contacten via het drinkwater tot stand kwam. Maar voor dat het zover was zouden er nog veel slachtoffers vallen vanwege de bestaande onkunde.

In 1873 werd het eerste baarhuisje geplaatst. Het had de functie om slachtoffers van besmettelijke ziekten voor hun begrafenis te “parkeren”.

### **De toestand in onze dorpen in de tweede helft van de 19<sup>e</sup> eeuw**

De goeie burgers maakten gebruik van gemetselde putten of waterbakken waarmee regenwater kon worden opgevangen.

De minder bedeelde in de overbevolkte stadscentra en op het platteland maakten gebruik van oppervlaktewater.

De Rijksoverheid onderschatte het gevaar niet. Voordat er sprake was van echte ziekteverschijnselen probeerde men door quarantainemaatregelen de ziekte buiten de grenzen te houden.

Het was voor de medici een raadsel op welke wijze de ziekte zich verbreidde. Een deel van hen veronderstelde dat dit door contacten gebeurde en een ander deel veronderstelde dat er in de lucht een “miasma” aanwezig was dat voor verbreiding verantwoordelijk zou zijn.

Men volgde dan ook een “tweesporen” beleid. Op de huizen waar de ziekte heerste moest een bordje met de tekst *Cholera* gehangen worden. Geadviseerd werd om voedsel voor de zieken voor de deur neer te zetten om contact te vermijden. Ter bestrijding van het miasma moesten de besmette plaatsen met chloorberokingen behandeld worden. Brieven uit besmette gebieden dienden voorzien te worden van het opschrift *cholera* om daarna met chloordampen te worden ontsmet.

Toch waren deze maatregelen niet erg effectief. Na het verloop van de eerste epidemie moesten de artsen dan ook constateren dat er eigenlijk geen geneesmiddel of preventieve maatregelen bestonden.

Gevolg was dat na afloop van een epidemie de helft van de getroffen en overleden, ondanks de honderden adviezen en middeltjes die werden aangeboden. Navrant hierbij is een goed advies aan te treffen. Een gepensioneerd arts uit Indië

adviseerde het water voor consumptie te koken. Hij had namelijk vastgesteld dat er in Indië kampongs waren waar de adat dit voorschreef. Besmettelijke ziekten had hij er nooit aangetroffen! Dit “wonderlijke” advies werd niet opgevolgd of gepropageerd. Voor koken is brandstof nodig en arme mensen konden hun geld wel beter besteden. Het warme water dat kleermaker Wiggers leverde voor het repareren van de blaasbalgen van het orgel van de RK Kerk werd bijvoorbeeld keurig doorberekend.

De eerste epidemie in 1832 liet Abcoude en Baambrugge ongemoeid. In tegenstelling tot naburige plaatsen zoals Mijdrecht, Vinkeveen, Ouder-Amstel en Weesp.

Wel werden preventieve maatregelen genomen. Zo werden Elisabeth Bernhard, Arnoldus Brissen en Maria den Ouden aangesteld als ziekenoppassers. Een jaar later maakte Abcoude Proostdij als eerste kennis met de nieuwe ziekte. Er werden negen mensen door de ziekte aangetast waarvan er twee overleden. Abcoude Baambrugge bleef gespaard.

Ook in 1848 bleven Abcoude en Baambrugge buiten de gevarenzone. Weer werden Vinkeveen, Mijdrecht, Wilnis, Ouderkerk en Weesp getroffen. In 1849 zou het tij keren. Op 5 juni 1849 werd in de berm tegenover Meerleveld tussen Abcoude en Baambrugge een zwaar zieke scharenslijper uit Nijkerk aangetroffen. Jan Adams, 58 jaar, zou niet lang meer te leven hebben. Hij werd bij Meerleveld naar binnen gedragen. Kort nadat werd vastgesteld dat hij cholera had, bezweek hij. In Abcoude Baambrugge zou nog een tweede dode vallen, de weduwe Hanna van Vliet. Uiteindelijk zouden in Abcoude Baambrugge twee inwoners worden aangetast en overlijden. In Abcoude Proostdij bedroegen deze cijfers 30 resp. 15 dodelijke slachtoffers.

Er werden dan ook door de gemeentelijke overheid van Abcoude Proostdij maatregelen genomen. De burgemeester geeft in juni 1849 te kennen: *dat hij een huisje van het Hervormd Armbestuur heeft gehuurd voor opname van mogelijke lijdens aan cholera. Tot oppasser is benoemd Siebolt Vermolen tegen fl. 5,- in de veertien dagen als er geen zieken en fl. 10,- als er lijdens zijn. Dat ook de benodigdheden aangekocht zijn (moetende in die kosten het dorp Baambrugge de helft dragen).*

Het aantal opgenomen choleralijders is waar-

schijnlijk gering. In oktober wordt besloten dat het huisje ook geschikt is als onderkomen voor de stille nachtwacht die 's avonds regelmatig bewakingsronden in het dorp liep. Met de weduwe Van Vlaanderen wordt afgesproken dat zij voor koffie en turf zal zorgen.

Op 1 augustus 1849 wordt besloten de Kermis vanwege de in het land heersende Aziatische cholera geen doorgang te doen vinden. Op speciaal verzoek van de heren Jan Hesp, tapper in het Regthuijs, en Anthonius Rentinck, herbergier in de Wakende Haan, gaat de paardenmarkt op 30 augustus wel door. De aanwezigheid van kramen is evenwel verboden.

Hiervan wordt kond gedaan in *de Provinciale Stadscourant* en het *Algemeen Handelsblad*.

In de provincie Utrecht brak de epidemie uit in oktober 1849. In Vinkeveen, Wilnis en Mijdrecht heeft ze met grote kwaadaardigheid gewoed. In onze beide dorpen heeft men er weinig last van gehad. In oktober 1851 gaat de Gemeenteraad van Abcoude Proostdij akkoord met betaling van een gratificatie van fl. 25,- aan dokter M.A. Aalbertsberg uit Vinkeveen. Deze arts had gedurende drie maanden in 1849 de medische zorg gehad voor "de taartpunt" van het "veraf" gelegen Proostdij.

Het blijft enige jaren rustig. In 1853 wordt onze regio weer getroffen door de cholera asiatica. Bij ons blijft het rustig. Vanwege de cholera in Vinkeveen gaat onze burgemeester akkoord met het verzoek van zijn collega in Vinkeveen om in september vanwege de kermis aldaar, de kasteleins te Proostdij in het Veen te verbieden muzikanten te laten spelen of dansgelegenheden te bieden. Proostdij bleef een ongezond gebied waar in de loop van de jaren de ziekte nog wel eens een kans kreeg. Zo lezen we in een brief van *de Provinciale Geneeskundige Commissie* aan de commissaris des Koning van 7 september 1855: Het cholera-geval te Abcoude is spoedig afgelopen.

*Des morgens ten 6 ure werd de man (Jan Bon, hij was watermolenaar van beroep) na wel ontwaakt te zijn aangetast en des avonds ten 8 ure was hij overleden. Aanleiding tot die ziekte is niet op te merken, het was een 74 jarige, gezonde en sterke man, die matig leefde, luchtig en welvarend in den molen woonde. Met choleralijders was hij in niet de minste aanraking geweest. De heelmee-ster Koomans heeft hem behandeld.*

In de herfst van 1859 overleven Anna Bosdam,

Anna Voortwist, en Arie Koster de gevolgen niet van de gevreesde ziekte. Dr Aalbertsbergen uit Vinkeveen ontvangt van de gemeente Abc Pr wederom fl. 25,- voor zijn inspanningen. In 1866 zou het ernst worden.

Begin april 1866 werden de eerste gevallen van cholera vastgesteld in Rotterdam en Delfshaven. In Utrecht wordt het eerste cholera geval op 21 april geconstateerd.

Onze dorpen zouden ditmaal niet gespaard blijven.

### **Gemeente Abcoude Proostdij**

In het dorp Abcoude had men inmiddels de nodige maatregelen genomen om de inwoners goed drinkwater te kunnen bieden.

Aan de noordzijde van het Kerkplein werd in 1856 een aantal grote cisternes aangelegd. Deze grote waterkelders, ca. vijf meter hoog, verzamelden het regenwater dat door het kerkdak opgevangen werd.

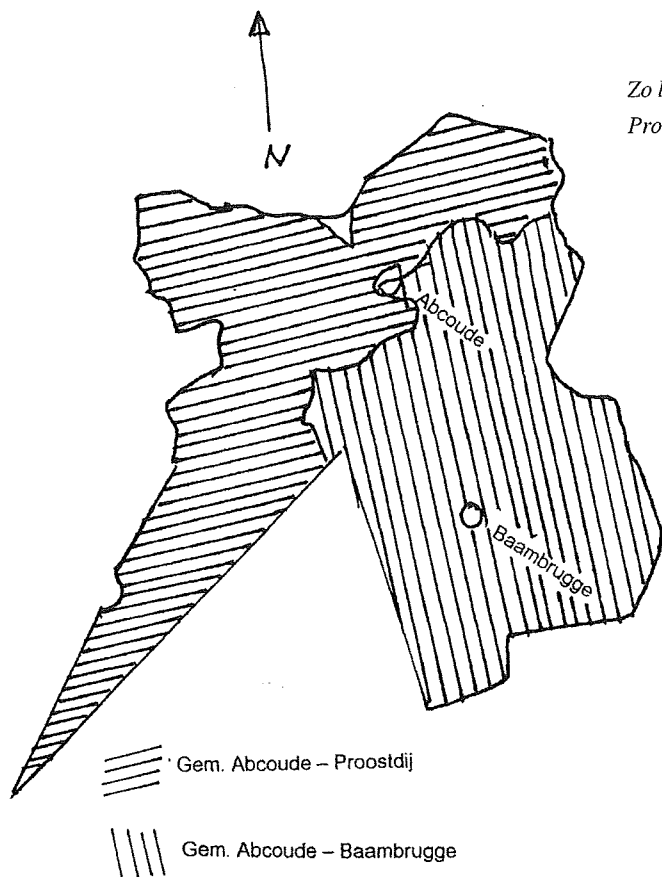
Op het Kerkplein werd een pomp geplaatst van waaruit de koster een emmer gezond water voor 1 cent verkocht aan de burgers. Scheikundige analyses hadden inmiddels meermalen uitgewezen dat de waterkwaliteit uitstekend was. Toch zou blijken dat deze voorziening de cholera niet buiten de deur kon houden.

Op zaterdag 5 juni werd cholera geconstateerd in Abcoude Proostdij. De eerste sterfgevallen waren Petronella Buijs en Matthijs Blankenstein die



Het baarhuisje op de Algemene Begraafplaats te Abcoude. In 1873 werd het eerste baarhuisje geplaatst. Het had de functie om slachtoffers van besmettelijke ziekten voor hun begrafenis te "parkeren".

Zo liepen de gemeentegrenzen tussen Abcoude Baambrugge en Abcoude Proostdij in 1866



op 6 juni het tijdelijke met het eeuwige zouden verwisselen. Petronella was 32 jaar en woonde in een armoedig en bedompt huis in de Kerkbuurt aan het Nauwe Gein. Matthijs woonde in dezelfde buurt. In korte tijd bleek dat deze omgeving zich tot een brandhaard van besmetting ontwikkelde. Het bijgevoegde slachtofferoverzicht laat zien dat ook andere buurten niet gespaard bleven.

De geneesheer Willem Koomans was de eerste die met de choleragevallen werd geconfronteerd. Al snel had hij door dat het niet om incidentele gevallen ging. Op 8 juni stuurde hij een brandtelegram naar de Inspecteur voor het Geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht waarin hij dringend om assistentie vroeg. De Adjunct Inspecteur spoedde zich naar Abcoude Proostdij om zich persoonlijk van de situatie op de hoogte te stellen. In zijn rapport aan de minister van Binnenlandse Zaken schrijft hij o.a.:

*Niets was daar voorbereid, geene desinfecteermiddelen, waren voorhanden de uitwerpselen der cholerazieken waren zonder enige voorzorg op de mesthopen geworpen, van de handhaving eener goede gezondheids politie was geen spoor te ontdekken, in één woord niets getuigde van de zorg en de activiteit van het Gemeentebestuur. De geneeskundige Koomans had het aan mondelinge en schriftelijke vertogen niet laten ontbre-*

*ken, maar te vergeefs. Met den wethouder Brouwer en den geneeskundige heb ik de gemeente nauwkeurig geïnspecteerd, en bij den eerstgenoemden werd door mij ernstig aangedrongen op onverwijlde verbetering van het reeds noodlottige verzuim, die man was overigens zeer welgezind, maar heeft eene afhankelijke maatschappelijke positie en staat tegenover een weinig verlichte Gemeenteraad, terwijl de plaats van Burgemeester sedert eenige weken vacant is. Heden avond ontving ik het bericht van den geneesheer Koomans, dat het aantal cholera zieken steeds toenam en een assistent geneesheer zeer werd gewenscht. Professor Loncq heeft mij echter tot mijn leedwezen medegedeeld, dat op zijne mondelinge uitnodiging geen der candidaten in de geneeskunde alhier zich beschikbaar heeft gesteld bij eventueel verzoek om geneeskundige assistentie en ik zal hiervan kennis geven aan de heer commissaris des Konings in deze provincie.*

Het gemeentebestuur gaf een wat optimistischer beeld van de situatie. Op 7 juni werd de Gouverneur des Konings in de provincie Utrecht het volgende beeld geschetst:

1. *Dat de geneeskundigen in deze gemeente zijn uitgenodigd om bij het voorkomen van het eerste cholera geval alhier hiervan onverwijld aan ons en aan den Geneeskundige Inspectie kennis te geven en dat deze hieraan hebben voldaan.*
2. *Dat wij, in overleg met het gemeentebestuur van Abcoude Baambrugge voordat gedeelte onmiddellijk grenzende aan onze gemeente een zeer doelmatig gebouw hebben ter verpleging van cholera lijdens.*
3. *Dat de noodige desinfecteermiddelen bereids zijn aangeschaft en dat voor de wegruiming der excrementen de noodige zorg wordt gedragen.*
4. *Dat over het drinkwater hier niet valt te klagen. Voor hen die zelve geene regenbakken hebben doet het regenwaterbak aan de Hervormde Kerk goede diensten. Des niettegenstaande wordt er echter nog teveel gebruik gemaakt van het rivierwater alhier hetwelk vooral bij grote hitte zeer slecht is. doch zooveel mogelijk wordt het gebruik hiervan tegengegaan.*

5. *Bij de zich voorgedaan hebbende gevallen is zoveel mogelijk aan het in dit punt aanbevolene gedaan. Het is evenwel ten platte lande moeilijk of liever onmogelijk alle aanbevolene middelen uit te voeren, terwijl men meermalen met onwil te kampen heeft.*
6. *Het voornemen bestaat om in de eerst volgende vergadering van de Raad het voorstel te doen om de Kermis in dit jaar niet te doen plaats hebben en ook bij de Abcouder Paardenmarkt geene vreemde stallen of kramen, kunstenaars enz. toe te laten.*
7. *De alhier aanwezige geneeskundige hulp is in alle ziekten welke tot heden in de gemeente hebben geheerscht, steeds voldoende geweest en zal naar wij hopen ook heden voldoende zijn. De Heeren geneeskundigen zijn uitgenodigd om voor de meest verwijderde woningen op verschillende punten geneesmiddelen verkrijgbaar te stellen en met eene juiste gebruiksaanwijzing om bij een zich daar voordoend geval vóór den komst van den geneesheer zich hiervan bereids te kunnen bedienen.*
8. *Een cholera commissie is niet benoemd, maar de heren Leden van den Raad zijn uitgenodigd om bij eventuele gevallen den arts zoveel mogelijk bijstand te verlenen of te doen verlenen.*

Op 17 juni ontvangt de Commissaris des Konings een schrijven van de Adjunct Inspecteur voor het geneeskundig Staatstoezicht in Gelderland en Utrecht waarin deze bericht:

*Ik heb de eer u te berigten dat zoowel te Abcoude Proostdij als te Kockengen voor het oogenblik gene behoefte bestaat aan geneeskundige assistentie. De geneesheer Koomans schreef mij van eerst gemelde plaats, dat de uitbreiding der epidemie eenigzins tot staan scheen gekomen en hij dien ten gevolge in eenige uren van rust en kalmte nieuwe kracht heeft kunnen putten, om zich weer tot de vervulling van zijne werkkring in staat te gevoelen.*

De verspreiding van de ziekte was een voortdurende zorg van de overheid. De controle hierop liet nogal eens te wensen over. Zo was Hendrik Bergsvort, een boerenknecht werkzaam bij Dirk Okhuijsen aan de Oude Dijk, begin juni uit eigen beweging vertrokken naar Loosdrecht. Hij voelde zich niet lekker en werd zonder overleg met Koomans door een van de burenen naar Loosdrecht gebracht. Daar werd cholera asiatica vastgesteld. Okhuijsen verklaarde later dat hij was

overgebracht omdat er in Loosdrecht een fonds was dat bij ziekte in alles voorziet. In een advertentie in het *Handelsblad* werd aangekondigd dat de jaarlijkse kermis in Abcoude vanwege de cholera dreiging niet zou plaatsvinden.

In het journaal van pastoor Bootz treffen we ook nog een opmerkelijke aantekening aan: *De pastoor deelt mede dat bij hem ontvangen is een vijf dubbelde gouden ketting met een juwelen slot, zamen ter waarde van fl. 65,-- door een lid der Gemeente, Joannes de Dood, hem ter hand gesteld als een geschenk van deszelfs onlangs aan de cholera overleden huisvrouw Maria de Haan aan de kerk, bepaaldelijk ter versiering van het moeder Godsbeeld.*

De pastoor ontving nog meer. Zijn broer F.A. Bootz in Amsterdam stuurde hem een anker (45 flessen) portwijn ten behoeve van de herstellende choleralijders. Wethouder P. Brouwer werd hiervan op de hoogte gebracht met de mededeling dat ook de andere godsdienstige gezindten van de sterke wijn konden genieten.

In totaal zouden er tot eind juli 1866 in Abcoude Proostdij 58 personen aan de cholera overlijden. Opvallend is dat de ziekte vooral zijn tol eiste onder de volwassenen. (45 volwassenen met een gemiddelde leeftijd van 48 jaar.) De gemiddelde leeftijd van de kinderen bedroeg 5 jaar.

Het zwaarst werd wel het gezin van de werkman Rijk Griffioen getroffen. De vader, de moeder en zoon Rijk overleden binnen acht dagen.

Verder valt op dat er aanzienlijk meer slachtoffers in Abcoude Proostdij vielen dan in Abcoude Baambrugge. Dit is te verklaren door de armoedige en slechte hygiënische toestanden die er in Abcoude Proostdij heersten.

Abels was een gevierd kunstschilder en tekenaar in de 19<sup>e</sup> eeuw. Hij overleed in 1866 in Abc. Ba. aan de gevolgen van de cholera

### **Gemeente Abcoude Baambrugge**

Het gemeentebestuur van Abcoude Baambrugge had meer initiatief getoond om het naderende gevaar onder controle te houden. De geneesheer Zembsch had naar aanleiding van de missive van de Gouverneur voor Baambrugge de volgende zaken ingekocht:



*Het graf van Jacobus Theodorus Abels op de Algemene Begraafplaats van Abcoude (2007). Abels was een gevierd kunstschilder en tekenaar in de 19e eeuw. Hij overleed in 1866 in Abc. Ba. aan de gevolgen van de cholera.*

10 kilo chloorkalk, 5 flesschen bleekwater, 1 kilo mosterdmeel en 1 kilo sulphas ferrosus. Hij was van mening dat er ook nog twee kribben, twee matrassen van zeegras, eenige wollen dekens en twee platte binnenpotten met stelen moesten worden aangeschaft. Deze zaken moesten een plaats vinden in een lokaal dat geschikt zou zijn voor het verplegen van de zieken. Er werd gedacht aan een semipermanent onderkomen dat geplaatst zou kunnen worden aan het Jaagpad. Een voordeel van deze plaats was dat het buiten het dorp was en dat P. Vermolen en zijn vrouw, van wie het land eigendom was, de verpleging ter hand zouden kunnen nemen.

Ondanks de voorzorgsmaatregelen bleef ook Abcoude Baambrugge niet verschoond van rampspoed. Zij het in opvallend mindere mate. Het aantal dodelijke slachtoffers bedroeg hier 26. Hiervan woonden 7 in wijk A (Hoogstraat, de Baan en Gein Zuid). Bekend is dat de gemeente Abcoude Baambrugge welvarender was dan Abcoude Proostdij. De hygiënische omstandigheden en de woondichtheid per woning waren gunstiger. Gemiddeld werd er waarschijnlijk minder oppervlaktewater gedronken. Veel woningen

waren voorzien van grote gemetselde stenen waterbakken die gevoed werden door de regen die vanaf het dak daarin opgevangen werd. Zulk een rijkdom konden de inwoners van Proostdij zich doorgaans niet permitteren.

Het eerste dodelijke slachtoffer in Abcoude Baambrugge was de 50-jarige werkster Gijsie van Harten die op 7 juni overleed. Zij woonde in de Baan (Stationsstraat) dicht bij Petronella Buijs, het eerste dodelijke slachtoffer in Abcoude Proostdij. Enige dagen later volgden er meer die weer allemaal in dezelfde buurt woonden. Een opmerkelijk geval was Nicolaas Roossenmaallen. Deze elfjarige zoon van een werkman kwam op 28 juni 's middags om vijf uur, gezond en wel vanuit school, thuis. Ofschoon hij vooraf geen diarree had gehad of in contact was geweest met verdachte personen werd hij in de loop van de avond ernstig ziek. De volgende dag sloeg de dood toe. Zijn vader Jan Roossenmaallen was het volgende slachtoffer op 30 juni. Zijn 5 jaar oude zusje Maria volgde op 8 juli!

Dokter Koomans stond voor een raadsel. Hij schreef dat het om arme ouders ging maar dat zij wel een huis bewoonden hoog, droog, licht en luchtig.

De weduwe Roossemaallen meldde zich later via het R.K. Parochiaal Armbestuur bij de Gemeente met het verzoek de onteigende twee bedden te vergoeden.

Het was namelijk zo dat de Gemeente wettelijk tot onteigening van besmette goederen kon overgaan. Dit was in het onderhavige geval gebeurd en de twee bedden waarin de slachtoffers hadden gelegen waren verbrand. De Gemeenteraad ging met een royaal gebaar akkoord met een vergoeding van fl 20,- voor de verloren gegane inboedel.

### **Het dagelijkse leven**

Het moet een spannende tijd zijn geweest. Men wist in het dorp dat de cholera Abcoude naderde en op de loer lag. Men wist ook dat er doden zouden vallen. Maar wie? Tegen deze moordenaar waren geen wapens opgewassen. Een goede sfeer-tekening treffen wij aan in het journaal van pastoor Bootz. Deze was als geestelijk leidsman en verzorger nauw betrokken bij het wel en wee in het dorp. Wij laten hem hier letterlijk aan het woord:

*De schrik die zich van de gemoederen te Abcoude meester maakte toen de cholera hier plotse-ling met woede inviel, laat zich niet beschrijven. Men had er de moorddadige ziekte, nooit in hare*



# CHOLERA.

VECHT, AMSTEL, MERWEDEKANAAL, LEIDSCHER RIJN  
en dus ALLE POLDERS en SLOOTEN hiermede  
in verbinding ZIJN BESMET.

## Maatregelen tegen CHOLERA.

Gebruikt geen sloot- polder- en rivierwater noch voor drinkwater, noch voor het wasschen van groenten, schoonmaken van vaatwerk, het reinigen van het lichaam, zelfs niet voor schrobben van straten.

Eischt ongewassen groenten en vruchten en wascht ze zelf in zuiver of gekookt water.

Alleen water uit diepe Nortonpompen en goede regenbakken is te vertrouwen

Gebruikt geen ongekookte melk, maar laat de melk minstens tien minuten doorkoken.

Eet geen rauwe groenten en geen ongewassen en ongeschilde of onrijpe vruchten.

Wascht Uwè handen met zuiver water en zeep voor ge eet of drinkt.

Baadt en zwemt niet in openbare wateren.

Werpt geen ontlasting van een lijder in het water.

Gezondheidscommissie  
voor LOENEN e.a.

Begin 20<sup>e</sup> eeuw werd er in onze regio nog aandacht besteed aan de preventie tegen de cholera.

*vreeselijkheid gezien, en het voortduren gespaard blijven in vorige tijden, had een zekere gerustheid gegeven. 'T was een treurig toneel de menschen met neergebogen hoofd, zwijgend door de straten te zien gaan, zonder lust om hun werk te doen. Zij schenen zich te beschouwen als eene schaarre ter dood veroordeelden. Men moet ook zeggen dat het wel een verpletterende indruk moest geven dat jagen op tijdelijke en geestelijke hulp voor lijders, en dat onophoudelijk grafwaards voeren van lijken. Nooit zal ik den dag vergeten, toen ik tusschen zes lijken op het kerkhof stond, en daar bezig met begraven, het treurig werk moest afbreken, weer geroepen om nieuwe lijders bij te staan. Mijn hart brak, zoowel als de harten van hen die daar met mij op het kerkhof waren. Ik had in zoo'n toestand al mijn krachten noodig: maar ik voelde dat zij gingen te kort schieten, vooral wanneer de ziekte, die zich tot hiertoe bij het dorp en de nabijheid bepaalde misschien zich zou uitbreiden tot de uiteinde mijner parochie, want dag en nacht bleef mij geen rust, en de gezonden brachten mij nog meer werk dan de zieken, allen wilden immers biechten, en bij herhaling biechten om zich ten dood te bereiden, en wanneer ik in den laten avond afgetobt dringend verzocht, dat men zou heen gaan om de volgenden morgen terug te keeren, was het antwoord: Wij kunnen morgen dood zijn. Ik verzocht bij den Vicaris generaal om een assistent, die mij aanstonds gezonden werd. Voorwaar een verslag dat kan dienen voor een scenario van een Fellini film of een roman van Camus.*

### Wat volgde

Vanaf begin september 1866 was duidelijk dat het cholera-gevaar was geweken. De Rijks- en Provinciale overheden zaten niet stil en bestookten de beide gemeenten met vragen en adviezen. Uit alle verslagen blijkt dat men er zich van bewust was dat de kwaliteit van het huishoudwater een belangrijk gegeven was. De kwaliteit van het buitenwater was er de laatste jaren ook niet beter op geworden. Dit water was brak en gronderig geworden. De oorzaak moest in Nieuwer-

sluis worden gezocht. Hier zette men de schutdeuren niet meer open met gevolg dat er geen sprake meer was van een heilzame waterverfrissing. Het direct gevolg was dat er steeds meer opvangreservoirs voor regenwater werden aangelegd.

Met goed drinkwater bleef het kwakkelen. In 1870 werd in Baambrugge de eerste Nortonpomp geslagen. Maar in het dorp Abcoude, waar altijd de meeste slachtoffers vielen, bleek vooral in warme en droge zomers een nijpend gebrek aan goed drinkwater. De waterkelder onder het Kerkplein en de regenbakken bij de woningen kwamen dan

droog te staan.

Eerst in 1883 wordt er voor het gemeentehuis een put met een pomp aangelegd. Maar al heel snel blijkt dat een put te ondiep is en daardoor slecht water levert. In dat jaar ontvangt de gemeente Abcoude Proostdij een rekest van een aantal burgers met het verzoek om voor gezond drinkwater zorg te dragen. Hierin schrijven ze:

*Hoewel door vele particulieren de grote regenbak bij de Kerk der Nederlandsch Hervormde gemeente gedurende het grootste gedeelte van het jaar in de behoefte van goed drinkwater wordt voorzien, heeft echter de ondervinding gedurende de laatste jaren, het natte jaar 1882 is hier natuurlijk van uitgezonderd, geleerd dat er herhaaldelijk gebrek aan goed drinkwater bestaat. Het heugt adressanten en zeker Ued. Achth. eveneens hoe menigmaal de laatste jaren, de ingezetenen van Abcoude op de meest vreemde & lastige wijze zich van drinkwater moesten voorzien. Hier zag men iemand met een boerenwagen vol ledige karnkuipen naar Nigtevecht rijden, om aldaar die vaten met Vechtwater te vullen. Elders zag men de karnemelkschuiten uit Amsterdam terugkeeren met hunne vaten gevuld met duinwater. Weder anderen lieten met een bode driemaal per week kleine vaatjes gevuld met duinwater uit Amsterdam komen.*

*Dus werd, ware het dan ook op gebrekkige wijze, in de dringende behoefte aan drinkwater voorzien door hen die in staat waren hiervoor te betalen.*

Overzicht van de doodelijke slachtoffers van de epidemie  
in de Gemeente Abcoude Proostdij in het jaar 1866

	<b>Datum overlijden</b>	<b>Adres 1866 !!</b>	<b>Familienaam</b>	<b>Voornaam</b>	<b>Geb.</b>
01	06-06-1866	Kerkbuurt 43b	Buijs	Petronella	1833
02	06-06-1866	Kerkbuurt 31	Blankensteijn	Matthijs	1834
03	08-06-1866	Kerkbuurt 41a	Nagel	Jacobus	1833
04	08-06-1866	Kerkbuurt 21a	Snel	Roelof	1811
05	08-06-1866	Kerkbuurt 39b	Jongh, de	Dirk	1820
06	10-06-1866	Achterdijk 66c	Smathoven	Johannes	1801
07	11-06-1866	Dorpsstraat 57a	Kaatee	Hendrikus	1846
08	11-06-1866	Jaagpad 60b	Koster	Catharina Maria	1863
09	10-06-1866	Kerkbuurt 42b	Pagano	Anna Maria	1815
10	10-06-1866	Kerkbuurt 43b	Kuijk, van	Maria	1796
11	11-06-1866	Gein 14	Otten	Maria	1806
12	12-06-1866	Kerkbuurt 39b	Timmer	Huibert	1809
13	12-06-1866	Kerkbuurt 18a	Heuft	Hendrik	1862
14	13-06-1866	Dorpsstraat	Bornheim	Aaltje	1826
15	12-06-1866	Kerkbuurt 26	Veen, van	Aaltje	1795
16	13-06-1866	Dorpsstraat 50	Nazeman	Trijntje	1864
17	13-06-1866	Kerkbuurt 18c	Vries, de	Gerrebregje	1816
18	12-06-1866	Kerkbuurt 19a	Griffioen	Rijk	1840
19	13-06-1866	Jaagpad 262	Drost	Hendrik	1827
20	13-06-1866	Achterdijk 71	Wit, de	Adrianus	1827
21	13-06-1866	Kerkbuurt 39b	Jongh, de	Gerritje	1863
22	14-06-1866	Jaagpad 72b	Wijnen	Johannes	1821
23	15-06-1866	Kerkbuurt 34	Wassink	Hendrik	1810
24	15-06-1866	Kerkbuurt 31	Blankenstein	Arend	1865
25	16-06-1866	Jaagpad 78b	Pauw	Arie	1802
26	17-06-1866	Achterdijk	Smit	Gerrit	1810
27	18-06-1866	Kerkbuurt 19a	Picard	Gerritje	1801
28	18-06-1866	Dorpsstraat 56a	Poel, van der	Clasina	1835
29	20-06-1866	Kerkbuurt 19a	Griffioen	Rijk	1801
30	22-06-1866	Passant	Graaff, de	Johannes	1815
31	25-06-1866	Kerkbuurt 32	Schalkwijk, van	Cornelis	1810
32	26-06-1866	WeesperCarspel	Buijs	Lamberta	1865
33	29-06-1866	Jaagpad 75b	Witkamp	Adam Hendrik	1857
34	29-06-1866	Gein 11	Koekenbier	Wilhelmus	1809
35	30-06-1866	Gein 11	Koekenbier	Theodorus	1844
36	30-06-1866	Achterdijk 67a	IJserstit	Alida	1793
37	01-07-1866	Kerkbuurt 18d	Bernhard	Ernst	1794
38	01-07-1866	Proostdij 154	Brouwer	Maarten	1843
39	02-07-1866	Kerkbuurt 37	Graaff, de	Cornelis N.	1865
40	03-07-1866	Kerkbuurt 37	Lonkhuijsen, van	Marretje	1846
41	02-07-1866	Pr. Polder 127a	Kruijff, de	Hendrikus J. A.	1856
42	03-07-1866	Pr. Polder 127a	Baar	Wilhelmina S	1821
43	04-07-1866	Pr. Polder 127a	Kruijff, de	Hendrik	1819
44	04-07-1866	Passant	Redenius	Lammert Fr.	1809
45	08-07-1866	Proostdij 151	Kasteleijn	Maartje	1820
46	07-07-1866	Jaagpad 78a	Groen	Hendrik	1866
47	07-07-1866	Kerkbuurt 37	Graaff, de	Alexander	1839
48	10-07-1866	Proostdij 152	Brouwer	Antje	1855
49	13-07-1866	Passant	Beek, van	Jan	????
50	15-07-1866	Kerkbuurt 28	Vliet, van	Wilhelmus	1854
51	16-07-1866	Proostdij 170a	Kolenberg	Bastiaan	1864
52	21-07-1866	Jaagpad 80b	Kraal	Adriana	1828
53	25-07-1866	Achterdijk	Vermolen	Dirk	1825
54	25-07-1866	Winkel 124	Jongkind	Hijmen	1821
55	25-07-1866	Passant	Klein, de	Cornelis	1843
56	27-07-1866	Dorpsstraat 97a	Verheul	Willem	1815
57	28-07-1866	Jaagpad 62b	Schaick, van	Nicolaas	1813
58	30-07-1866	Proostdij 147b	Es, van	Wijnanda	1818

Overlijden van de dodelijke ziekten in de provincie Utrecht in de Gemeente Abcoude Baambrugge in het jaar 1866

Datum Overlijden	Adres 1866!	Familienaam	Voornaam	Geb.
01 07-06-1866	Baan 15	Harten, van	Gijsie	1819
02 11-06-1866	Baan 14	Booij	Petronella	1866
03 12-06-1866	Baan 14a	Haan, de	Maria	1814
04 12-06-1866	Straatweg 57	Hilten, van	Hendricus	1863
05 12-06-1866	Zand & Jaagpad 53b	Wal, van der	Gijsje	1825
07 13-06-1866	Baan 32a	Rotteveel	Gerritje	1808
06 14-06-1866	Zand & Jaagpad 53b	Lustenhouwer	Adrianus Theodorus	1866
08 14-06-1866	Zand & Jaagpad 53	Vervetjes	Cornelia Johanna	1863
09 15-06-1866	Gein 13a	Tol, van	Alida	1799
10 15-06-1866	Zand & Jaagpad 53	Vervetjes	Gerrit	1834
11 18-06-1866	Hoogstraat 35	Abels	Jacobus Theodorus	1803
12 29-06-1866	Zand & Jaagpad 78	Roosenmaale	Nicolaas	1855
13 30-06-1866	Dorpstraat 163	Otten	Marretje	1855
14 30-06-1866	Zand & Jaagpad 78	Roosemaale	Jan	1819
15 01-07-1866	Zuwe 155	Arcadius	Jansje	1860
16 01-07-1866	Baan 15	Vogel	Jannetje	1789
18 03-07-1866	Zuwe 155	Arcadius	Paulus	1811
17 04-07-1866	Straatweg 72	Ridder	Lodewijk	1840
19 04-07-1866	Zuwe 155	Wagenaar	Gieseltje	1818
20 04-07-1866	Zand & Jaagpad 53b	Lustenhouwer	Dirk Johannes Th.	1826
21 06-07-1866	Straatweg 77a	Haan, de	Wouter	1789
22 08-07-1866	Straatweg 77a	Manten	Maria	1787
23 08-07-1866	Zand & Jaagpad 78	Roosemaale	Marretje	1861
24 11-07-1866	Dorpsstraat 162	Ekeren, van	Willemijntje	1829
25 26-07-1866	Binnenweg 137	Jelgersma	Gerbrandus	1791
26 01-08-1866	Zuwe 156	Duijn, van	Lambertus	1814

*Maar de minder & onvermogenen wien deze weg niet openstond moesten zich in tijden van langdurigen droogte behelpen met allerlei onrein & dus voor de gezondheid schadelijk drinkwater.*

Gevolg is dat er een Nortonpijpwel voor het raadhuis wordt geslagen die tot 30 meter diep gaat en goed water levert.

In 1889 werd er een lokaal voor lijders aan besmettelijke ziekten in gebruik genomen. Dit, later Passantenhuis genoemd, werd halverwege Abcoude en Baambrugge gesitueerd opdat de beide gemeenten er gebruik van zouden kunnen maken. Gelukkig werden onze dorpen niet meer getroffen door ernstige besmettelijke ziekten met dodelijke afloop. Een voorbeeld van "als het kalf verdronken is dempt men de put". (zie ook: *de Angstelkroniek nr 20 van oktober 2005*)

Met de waterleiding was het nog moeilijker gesteld. De kom van de dorpen Abcoude en Baambrugge werd pas in 1926 op het Provinciale waterleidingnet aangesloten. De buitengebieden moesten in enkele gevallen tot in de jaren zestig

van leidingwater verstoken blijven.

Hieruit blijkt dat niet alleen de waterkwaliteit een rol speelde. Ook de openbare en persoonlijke hygiëne met de volkshuisvesting speelden een belangrijke rol in het beheersen van besmettelijke epidemieën. De gemeenteartsen moesten nog een flink robbertje knokken om openbare fecaliënlozingen op buitenwater en mesthopen in de bebouwde kommen te weren. Maar dat is een volgend verhaal.

In totaal overleden in de provincie Utrecht in 1866 2.695 personen. In geheel Nederland 19.691. Het jaar 1848/1849 met 2.917 resp. 22.460 slachtoffers nam de tweede plaats in in de 19e eeuw.

Bronnen:

- Notulen Raad en B&W van Abc. Ba. en Abc. Pr.
- Archief van de Commissaris van de Koning in Utrecht. Toegang 79
- P.D. 't Hart- Utrecht en de Cholera

Wim Timmer

wtimmer1@cs.com

# Laat ons met rust, het gaat toch goed?

## Een terugblik op vijftig jaar herindeling NW Utrecht

Bovengenoemde kreet is voor het eerst te horen in 1958 wanneer de provincie Utrecht probeert in de Vechtstreek een aantal piepkleine gemeenten samen te voegen. Tien jaar later is het zover en de rust lijkt weergekeerd. In 1972 klinkt de kreet opnieuw want de provincie wil alle gemeenten in noordwest Utrecht in één gewest samenvoegen. "Utrecht, provincie in gewesten" heet het ambitieuze plan. Maar dat plan blijkt te hoog gegrepen. Veel te hoog. In 1975 valt alles stil. Maar niet voor lang. Samenvoegen doe je stukje bij beetje, denken de provinciale bestuurders. Net als bij een legpuzzel. In 1989 is het volgende stukje aan de beurt: Het veenweidegebied van de rondevenen. Als dat achter de rug is, is de puzzel voltooid, denken velen. Maar ook dat blijkt een misvatting. De tijden zijn veranderd en de herindeling van NW Utrecht heeft nog steeds niet het beoogde doel bereikt. De puzzelstukjes dienen opnieuw in elkaar geschoven, maar nu op een steviger ondergrond. Het inmiddels hecht verankerde veenweidegebied moet de Vechtstreek die ondergrond bieden.

### Terug naar de jaren vijftig

Laten we eens teruggaan naar de jaren vijftig. De oorlog is afgelopen, de wederopbouw is in volle gang en overall heerst rust, orde en discipline. Op 1 september 1958 ontvangen B&W van de gemeente Abcoude een strikt vertrouwelijke brief met als onderwerp "Grenswijziging Vechtstreek". De inhoud is duidelijk: "Het komt ons zeer gewenst voor om ook uw gemeente bij de samenvoeging van Nigtevecht, Vreeland en Loenen te betrekken", schrijft het dagelijks bestuur van de provincie Utrecht. "Wij willen daarom met u van gedachten wisselen met een commissie uit ons college. Onze gedachten gaan uit naar samenvoegen van Nigtevecht en Vreeland met Loenen behoudens een correctie van de grens met deze gemeenten en Abcoude. Voorts overwegen wij het kasteel Loenersloot en het dorpje met die naam bij Loenen te brengen". Een week later blijkt het echte doel van de provincie Utrecht. Het vormen van grotere en meer bestuurskrachtige gemeenschappen die aansluiten aan de her-

ziene meer zuidelijk gelegen gemeenten. De reacties liegen er niet om. Loenen vindt de nieuw gedachte gemeente veel te uitgestrekt. Een kwalijke zaak. Nigtevecht wil bij Weesp en als dat niet kan dan bij Abcoude, maar liever niet bij Loenen. Abcoude zelf heeft geen bezwaar om het stuk gebied tegenover het Merwedekanaal naar Vreeland c.q. Loenen te brengen mits de inwoners ermee instemmen. De overgang van een deel van het slot Loenersloot naar Loenen liever niet, tenzij de provincie kan aantonen dat het slot ten onrechte is gelegen buiten het gerecht waartoe het ooit heeft behoord. "Ons inziens kan Nigtevecht beter bij Vreeland", besluit Abcoude.

### De onderbouwing

In oktober 1958 komt het provinciebestuur met een verklaring aan alle betrokken gemeenten in de Vechtstreek. *"Reeds geruime tijd bestaan er bij ons college plannen tot een meer verantwoorde herindeling van de Vechtstreek. In 1949 gingen Maarssen en Maarsseveen samen, Breukelen St Pieters en Breukelen Nijenrode volgden. Zij vormden de inleiding. Sindsdien is tussen 1953 en 1957 het gebied van de gemeente Maarssen uitgebreid als gevolg van de grenswijziging met de stad Utrecht. In aansluiting daarop hebben wij in mei 1958 aan de gemeenten Breukelen, Kockengen, Loenen, Ruwiel en Loenersloot voorgesteld Ruwiel en Loenersloot op te heffen en Breukelen, Kockengen en Loenen opnieuw in te delen. Bij nadere overweging verdient het echter aanbeveling de hele Vechtstreek erbij te betrekken. Een terugblik maakt dat duidelijk. Maarssen is een levenskrachtige gemeente geworden. Breukelen ontwikkelt zich tot een beperkt streekcentrum met een verzorgend karakter. In Loenen, Vreeland en Nigtevecht blijft industriële ontwikkeling achter. Deze gemeenten hebben een landelijk karakter en dat hoort zo te blijven. Dus geen industriële vestigingen daar. Daarom ook een herziening van de indeling van Vreeland en Nigtevecht en een deel van Abcoude. Loenen wordt hierbij 5000 inwoners groot. Het slot hoort bij Loenen vanwege de naam", aldus de provincie.*

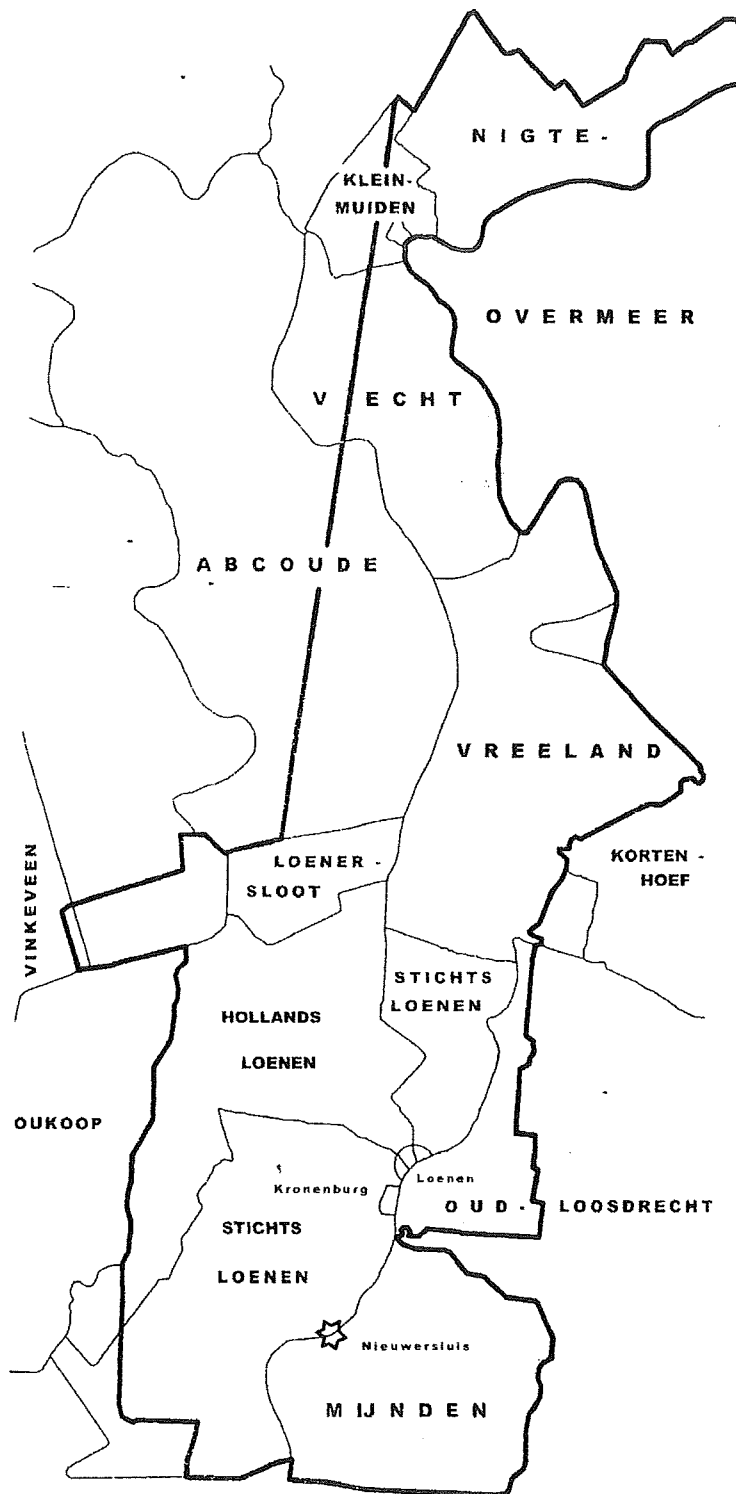
## Een onafhankelijke voorzitter

In december 1958 komen de betrokken gemeenten met elkaar overeen om Dr J. Noteboom, oud-burgemeester van Voorburg, een gezamenlijk rapport te laten samenstellen waarin de voorgestelde grenswijzigingen worden belicht. In februari 1959 komt diens eerste nota. Vreeland en Nigtevecht hebben een eigen karakter dat behouden moet blijven. Tussen Amsterdam en Utrecht moet geen aaneenschakeling van fabrieken, kantoorgebouwen en woningen verrijzen. Het middengedeelte van de Vechtstreek moet als weidegebied worden opgehouden. Het provinciebestuur meent dat het inwonertal de maatstaf is voor bestuurs- en draagkracht en stelt dat op 5.000 inwoners. "Waarom niet 10.000 of hoger?", vraagt Noteboom. Zijn nota betwijfelt namelijk de correctheid van het voorstel. Denk bij draagkracht ook eens aan het verschil tussen grote en kleine gemeenten. De raden van de gemeenten Nigtevecht, (990 inwoners) Vreeland (1290), Loenersloot (701) en Ruwiel (750) wijzen de voorstellen van de provincie af. Er zijn onvoldoende termen aanwezig. Zij willen zelfstandig blijven!

## Het wetsvoorstel

Na ampel overleg in het provinciehuis komt in mei 1960 de minister van Binnenlandse Zaken (BiZa) op bezoek. "Liever geen herhaling van eerder geuite standpunten", had hij vooraf laten weten. In september volgt het wetsvoorstel. De eerste zin is formeel en luidt: "Wij Juliana bij de gratie Gods Koningin der Nederlanden, Prinses van etc. etc. Allen die deze zullen zien of horen, Saluut! doen te weten: Alzo Wij in overweging genomen hebben dat het a) wenselijk is de gemeentelijke indeling van de Vechtstreek te herzien en b) wijziging te brengen in het grensbeloop. Zo is het dat Wij de Raad van State gehoord, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze opheffing en instelling van gemeenten..." En dan volgen veertien pagina's tekst die diep ingaan op de begrenzing van het gebied. Nigtevecht is uit het voorstel gehaald en bij Vreeland gevoegd als nieuwe gemeente.

In november 1960 vraagt Abcoude de betrokken inwoners schriftelijk hoe zij denken over het deel van Abcoude dat naar Loenen gaat. Die willen geen veranderingen. Ook de openbare vergadering in december in het Provinciehuis brengt geen nieuwe zienswijzen aan het licht. De gemeenteraden blijven bij het standpunt.

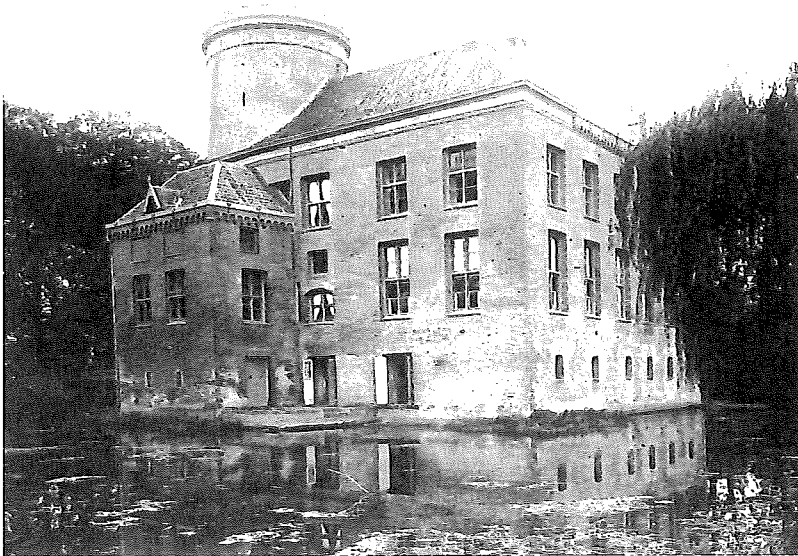


Een kaart uit 1963 waarop de huidige grens met de gemeente Loenen staat aangegeven. Ontwerp A.M. Fafianie met dank aan HKGL

"Het voorgestelde is in strijd met het algemene belang, het streekbelang en het gemeenschappelijke belang."

## Het uiteindelijke advies

In april 1961 volgt het advies van het provinciebestuur aan BiZa. "Hangende de afhandeling willen wij geen details bekendmaken", schrijven zij de betrokken gemeenten. Op 30 januari 1962 tenslotte wordt via een koninklijke boodschap die geheimzinnigheid openbaar gemaakt. Een maand later reageert Dr. Noteboom: "Het



*Het Slot Loenersloot; een pronkjuweel dat we in 1963 kwijtraakten aan de nieuwe gemeente Loenen.*

voorstel van de provincie blijkt door BiZa letterlijk overgenomen met slechts hier en daar een technische wijziging. De regering stelt het behoud van het streekeigen karakter voorop en corrigeert het onredelijk verloop van gemeentegrenzen, rekening houdend met de wensen van de plaatselijke bevolking. Geen rekening is gehouden met het standpunt van de gemeenten dat het voorstel onnodig ingrijpend en ondoeltreffend is. Per 1-1-1963 gaan de gemeenten Loenen en Vreeland over in een nieuwe gemeente Loenen. De gemeenten Loenersloot en Ruwiel worden opgeheven. Loenersloot gaat naar Loenen en Ruwiel naar Kockengen en Breukelen.

### **Als maar groter**

Dat provincie en rijk meer willen blijkt een paar jaar later. Onder druk van BiZa, die de wet gemeenschappelijke regelingen tussen gemeenten wil wijzigen, wordt door de provincie in september 1970 gewestvorming van stal gehaald. Weer een poging om de gemeenten in NW Utrecht samen te voegen. Op 13 mei 1971 komen de burgemeesters van Abcoude, Breukelen, 's Graveland, Kamerik, Loenen, Loosdrecht, Nederhorst den Berg, Vinkeveen-Waverveen, Vleuten, De Meern, Zegveld, Kockengen en Nigtevecht, bijeen om daarover te praten. Naar goed Nederlands gebruik besluiten zij eerst een werkgroep op te richten. In januari 1972 komt die werkgroep met de nota 'Vorming Gewest Groen Middengebied' met Woerden als centrumgemeente. Die nota gaat naar 27 gemeenten met totaal 151.000 inwoners. Eind 1972 komt de provincie Utrecht met een juichende nota 'Utrecht,

provincie in gewesten'. Een van die gewesten is het eerder voorgestelde groene middengebied. De reacties op de nota liegen er niet om. Veel te groot die gewesten. De Vechtstreek moet er niet aan denken om Woerden als hoofdplaats te erkennen. Het gaat toch goed, laat ons met rust. Pas in de zomer van 1975 gaat BiZa overstag en trekt het voornemen in om Nederland te verdelen in 26 provincies waarin 44 gewesten.

### **Maar we zijn er nog steeds niet**

Het is januari 1989. De herindeling van de Vechtstreek en de vorming van de gemeente De Ronde Venen lijken voltooid. Vooral dat laatste ging niet zonder slag of stoot. Vinkeveen, bijna artikel 12

gemeente, heeft lijken in de kast nagelaten. Dan, halverwege de jaren negentig, blijkt Abcoude in moeilijkheden. Ook Breukelen en Loenen kunnen de broek niet meer zelfstandig ophouden. De herindeling van de Vechtstreek moet worden overgedaan en de goed bij kas zittende gemeente De Ronde Venen moet dit keer meedoen, meent de provincie Utrecht. In het voorjaar van 2007 activeert zij volgens de wet "Algemene regels herindeling" een procedure om per 1 januari 2010 Abcoude, Breukelen, De Ronde Venen en Loenen samen te voegen tot één gemeente. In januari 2009 volgt het voorstel tot wet voor de nieuwe gemeente Vecht en Venen. En weer herhaalt de geschiedenis zich. Weer gaan de kleintjes dwarsliggen. Wat moeten we met dat veenweidegebied meent Breukelen. Veel te ver weg en dan ook nog die A2, die spoorbaan en dat kanaal er tussen in. Wijdemeren is veel dichterbij. Loenen is wat gematigder. Liever samen met Breukelen, maar als het niet anders kan, dan... Op 18 november 2009 komt BiZa met een nota van wijziging. Abcoude per 1 januari 2011 samen met De Ronde Venen en Loenen met Breukelen samen met Maarssen. Op 24 november 2010 volgen de uitgestelde verkiezingen voor twee nieuwe gemeenteraden. Ze laten verrassende resultaten zien. Vier jaren lang zijn rijk en provincie bezig geweest de zoveelste herindeling van NW Utrecht te realiseren. Vier jaar lang heeft dat voor veel extra werk in de betrokken gemeenten gezorgd. Zal de geschiedenis zich straks weer herhalen?

*Joop Frankenhuisen  
Wilnis*

# Het kunstwerk van ...

## De Schone Baadster, een beeld van Gozen Doorn

Op 19 april 1984 werd *De Schone Baadster* van Gozen Doorn onthuld. Een takelwagen van garage Petrogas had het 3,5 meter hoge en 600 kilo wegende houten beeld op zijn plaats aan de Burgemeester Des Tombeweg gezet. De houtsoort die Gozen Doorn bewerkte was Azobéhout, dat bijzonder hard en duurzaam is. Die keuze voor deze uit West-Afrika afkomstige houtsoort, die vooral voor zware constructies wordt gebruikt, was niet onlogisch voor een beeld dat weer en wind moet trotseren. Maar al is de houtsoort hard, onderhoud blijft nodig. Er daar ontbrak en ontbreekt het aan. De toestand is nu zorgwekkend. Door scheuren in het hout heeft het water vrij spel en rotting is al ingezet. Restauratie is dringend nodig.

De wethouder kunstzaken, mevrouw De Haas-Niekerk (VVD) noemde bij de onthulling kunst als het zout in de pap, maar “zonder die pap kan het niet”. En, zo zei de wethouder, een humuslaag van kunstenaars was nodig voor het ontstaan van kwaliteit.

Het was in 1984 evenals nu een tijd van heftige bezuinigingen. Het kabinet Lubbers I (CDA en VVD) stond een politiek van ‘no nonsense’ voor. In die jaren werd de Regeling voor Beeldende Kunstenaars (BKR) drastisch ingeperkt en in 1987 officieus opgeheven. De BKR was een ondersteuning van kunstenaars, die in ruil voor kunstwerken inkomsten verwierven. Steun aan kwetsbare kunstenaars was tijdens de crisisjaren '30 in de vorige eeuw ontstaan. Na de Tweede Wereldoorlog werd dit weer in verschillende gedaanten opgepakt. Gemeentelijke adviescommissies bepaalden wie ervoor in aanmerking kwamen en welk werk werd geselecteerd; het Rijk financierde dit voor het grootste gedeelte. Voor een kleine gemeente als Abcoude fungeerde een centrale, zeer kritische adviescommissie, die in Utrecht zetelde. De kunstwerken werden verdeeld over overheidsgebouwen, later werden zij via de kunstuitleen onder de burgers verspreid.

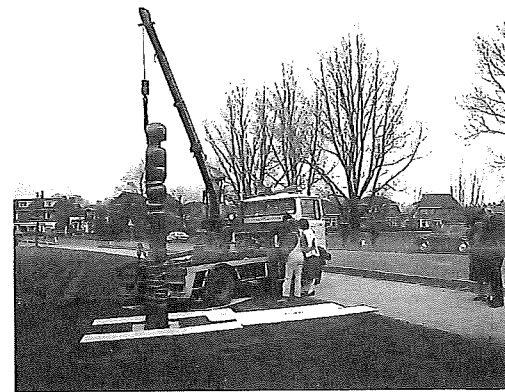
Gozen, of Goos, zoals hij werd genoemd, was een in 1928 geboren Amsterdammer, die zich in 1959 in Abcoude vestigde. Tot zijn dood in 1999 is hij hier blijven wonen. Dat hij met zijn gezin naar

Abcoude verhuisde, naar de Waardassackerstraat 32, was het gevolg van zijn relatie

met Werkspoor. Hier stonden vanaf 1959 immers door het Werklieden Pensioenfonds van de Verenigde Machine Fabrieken (een fusie van Stork en Werkspoor) gebouwde huurwoningen. In het voetspoor van zijn vader was Goos, opgeleid op grafische school in Amsterdam, werkzaam op de tekenafdeling van Werkspoor, waar zijn talenten breed werden ingezet: van standbouw ontwerpen, illustraties voor brochures en reclame leveren, tot artists-impressions van de Amsterdamse haven. Ook het indertijd bekende beeldmerk, de gele snor, op de kop van de zogenoemde hondkoptreinen die vanaf 1954 gingen rijden, was van Goos' hand.

Aanvankelijk was Goos Doorn na zijn opleiding een andere richting uitgegaan. Zingend en gitaar spelend trok hij door Europa, opgemerkt door de Zwitserse en Franse radio. Na Werkspoor kwam hij, na enige tijd een eigen ontwerpstudio te hebben gehad, in dienst van het Amsterdamse Veembedrijf Blauwhoed. Hij werd daarvoor gevraagd door een van de directeurs van deze firma die in het Meerhuis aan het Abcouder Meer woonde. Blauwhoed groeide uit tot Pakhoed en Goos werd er art director. Het door hem ontworpen logo van deze firma, de rode hoed, werd algemeen bekend; ook na weer een fusie bleef dit logo gehandhaafd. Door de recessie eind jaren '60 van de vorige eeuw werd zijn afdeling echter opgeheven. Goos ging verder als vrij gevestigd grafisch vormgever en kunstenaar.

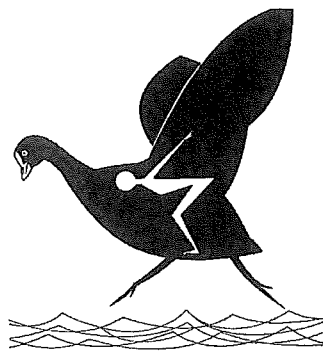
Opgegroeid in een sociaal betrokken gezin stelde Goos Doorn in vele opzichten zijn kunstenaarschap in dienst van de gemeenschap. “Een gemeenschap zonder interesse voor kunst en eigen cultuur is in feite arm en in geestelijke nood”, zo oordeelde hij. Deze levenshouding viel in Abcoude met zijn rijk verenigingsleven in goede aarde. Hij werd er een bijzonder geliefd kunstenaar die op vele manieren heeft bijgedragen



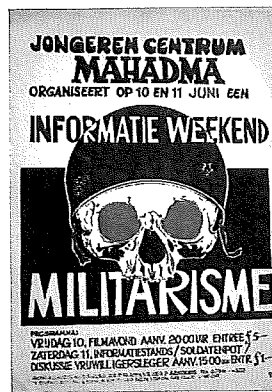
*De Schone Baadster is op haar plaats gezet. op de achtergrond Goos Doorn en wethouder De Haas-Niekerk. Foto G. Herrebrugh*



*Knotwilgen*



*Het logo van de Meerkoeten*



*Een poster voor de Jongeren­sociëteit Mahadma*



*Rechts Kerkplein 44 met daarachter de witte zijgevel van Kerkplein 43, het atelier van Gozen Doorn*

aan de gemeenschap. De entree van het in 1976 geopende nieuwe Meerbad kreeg een werk van zijn hand.

Hij ontwierp ook het logo voor de Meerkoeten, en voor de Jeu de Boulesclub. Hij maakte posters, onder meer voor Spaar het Gein en de Jongeren­sociëteit Mahadma. Hij gaf les, bijvoorbeeld aan leerlingen van de Nellesteinschool en de Paulus­school; hij hield workshops, vaak samen met Jan Vluggen. Samen gaven zij in 1988 het startsein voor het open atelier in Abcoude. De atelier­route is daaruit voortgevloeid. Ook het volgend jaar zal deze weer plaatsvinden.

Bij de viering van 900 jaar Abcoude en Baambrugge in 1985 kwam op initiatief van plaatselijke kunstenaars een kunstmap uit met werk van zeven kunstenaars. Goos Doorn liet zich inspireren door de knotwilgen, waarvoor hij een zwak had. Daarmee zinspeelde hij op het landschap dat hier voor de grote ontginning bestond. Het rand­schrift van de zeefdruk luidt: "Woud decor van toen, vrij toomloos bloeiend. 't Loof veel in soort, geen vester stoort. De mens nam 't woud, warmde z'n leden, nu groen en vlak decor van heden."

Inmiddels had hij in 1976 een eigen expositie­ruimte gecreëerd aan het Kerkplein (nr. 43), waar hij ook andere kunstenaars liet exposeren. Kerkplein 43 was een van de vijf huizen die in 1966 onbewoonbaar waren verklaard, maar dat de sloop

was ontlopen. Uiteindelijk zou het in 1999 als­nog worden afgebroken. Maar Gozen Doorn had het pand daarvoor al ingeruild voor de voormalige peuterspeel­zaal op de hoek van het Koppelland en de Sandberg­straat. Bij de vele exposities konden belang­stellenden zijn ontwikkeling volgen.

De technieken die Goos Doorn hanteerde waren divers. In de jaren '60 werkte hij voornamelijk met plak­kaat­verf en plamuurmes, daarna veel met de pen. Omstreeks 1980 volgde een kleurexplosie, waarvan zijn vele schilderijen getuigen. Vergeleken met zijn tweedimensionale werk is zijn beeld­houwwerk in de minderheid. Zelf noemde hij zich het liefst ruimtelijk vormgever.

Zijn eerste kunstwerk in de openbare ruimte in Abcoude was het *Telraam* dat bij de opening van de Tweede Openbare Lagere School De Manse (daar waar nu het Mondriaangebouw staat) in 1973 op het schoolplein werd geplaatst. Zes jaar later kwam er bij het Abcouder Meer een uit drie draaibare zuilen bestaand beeld. Beide beelden zijn door onachtzaamheid verdwenen.

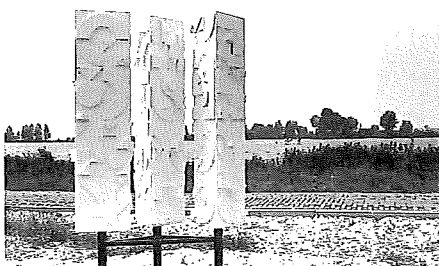
*De Schone Baadster* staat er nog, maar vraagt om restauratie. Bij de latere plaatsing van een bus­halte is bovendien geen rekening gehouden met het beeld, waardoor het er nu ongelukkig staat. Na restauratie zou het dan ook enkele meters ver­plaatst moeten worden.

Met dank aan Eelco en Remco Doorn

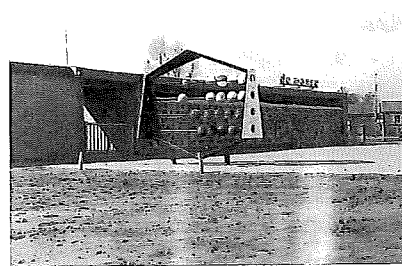
Vecht-, Amstel- en Rijnstreek (VAR)  
3.3.1972; 26.4.1984; 23.8.1984;  
27.5.1999

Werk van Gozen Doorn is te vinden op de nog in ontwikkeling zijnde website [www.gozendoorn.nl](http://www.gozendoorn.nl)

*Marijke Carasso-Kok*



*De drie zuilen aan het Abcouder Meer. Foto: G. Herrebrugh*



*Het Telraam op het schoolplein van de Manse. Foto: G. Herrebrugh*